

Qazaqstan Respublikasy Zańnama
jáne quqqytyq aqparat institýtynyń

JARSHYSY

gylymi-quqqytyq jýrnal №2 (73)-2023

Құрылтайшы және баспагер:

«Қазақстан Республикасының
Заңнама және құқықтық
ақпарат институты» ШЖҚ РМҚ
2006 жылдан бастап шығады
Журналдың материалдары
www.zqai.kz
сайтында орналастырылған
Заң ғылымдары бойынша диссертациялардың
негізгі ғылыми нәтижелерін жариялауға
арналған басылымдар тізіліміне енгізілген
(ҚР БҒМ БҒССҚК 14.02.2022 ж.
№38 бұйрығы)

Редакциялық кеңес құрамы

Сәрпеков Р.Қ. - з.ғ.к., Қазақстанның еңбек
сіңірген қайраткері (Астана, Қазақстан) –
(төраға)
Абайділинов Е.М. – з.ғ.д. (Астана,
Қазақстан)
Абызов Р.М. – з.ғ.д. (Барнаул, Ресей)
Белых В.С. – з.ғ.д. (Екатеринбург, Ресей)
Губин Е.П. – з.ғ.д. (Мәскеу, Ресей)
Мельник Р.С. – з.ғ.д. (Астана,
Қазақстан)
Моисеев А.А. – з.ғ.д. (Мәскеу, Ресей)
Муромцев Г.И. – з.ғ.д. (Мәскеу, Ресей)
Рахметов С.М. – з.ғ.д. (Астана,
Қазақстан)
Малиновский В.А. – з.ғ.д. (Астана,
Қазақстан)
Унзила Шапақ – з.ғ.д. (Астана, Қазақстан)

Бас редактор

Дүйсенов Е.А. – з.ғ.к.

Редакциялық алқа құрамы

Азер Алиев – PhD (Киль, Германия)
Байниязова З.С. – з.ғ.к. (Саратов, Ресей)
Жанғарашев Р.М. – LL.M (Астана,
Қазақстан)
Ишекков К.А. - з.ғ.д., доцент (Мәскеу, Ресей)
Қазбаева Ә.Ғ. – з.ғ.к. (Астана, Қазақстан)
Қалиева А.Ө. – (Астана, Қазақстан)
Қаржаубаев С.С. – з.ғ.к. (Астана, Қазақстан)
Князова А.Ж. – LL.M (Астана, Қазақстан)
Құлжабаева Ж.О. – з.ғ.к. (Астана,
Қазақстан)
Мұрзашев К.Т. – (Астана, Қазақстан)
Нұрмағамбетов Р.Ғ. – PhD (Челябинск, Ресей)
Примашев Н.М. – з.ғ.к. (Астана,
Қазақстан)
Рахымбердин К.Х. – з.ғ.д. (Өскемен,
Қазақстан)
Салықова Д.Ө. – (Астана, Қазақстан)
Тегізбекова Ж.Ч. – з.ғ.к. (Бишкек,
Қызығызстан)

Редактор – **Қолғубаева Г.Б.**
Беттеуші – **Оспанов М.Т.**
Тел.: 8 (7172) 26-61-29

Қазақстан Республикасы Ақпарат
және коммуникациялар министрлігі
Ақпарат комитетінің
БАҚ есепке қою туралы үзәлігі
№ 17761-Ж 25.06.2019 ж.
(Алғашқы есепке қою кезі
№6592-Ж. 07.09.2005 ж.)

Мекен-жайы: Қазақстан Республикасы,
010000, Астана қ., Жеңіс даңғ.,
15А., тел.: 8(7172)26-61-22
www.zqai.kz, e-mail: instzak-kz@mail.ru
institutzakonodatelstva@gmail.com

Редакция бағанасы.....7

Мемлекет және құқық теориясы

А.И. БИРМАНОВА, Д.К. РУСТЕМБЕКОВА,
А.А. НУКУШЕВА Негізгі мәдени құқықтарды іске асыру
тетігі 13

Конституциялық және әкімшілік құқық

Э.С. МАЙШЕКИНА, М.К. АБДРАХМАНОВ,
Е.В. ДУШЕЧКИНА Қазақстан Республикасында жергілікті
өзін-өзі басқарудың қалыптасуы мен дамуын құқықтық
талдау 22

Б.О. АЛТЫНБАСОВ, А.Р. БАЯНБАЕВА (Бристоль,
Ұлыбритания) Академиялық ұтқырлықтың жергілікті
туризмнің дамуына ықпалы: саяси және құқықтық
аспектілері 31

М.С. БИСАЛИЕВ, К.Н. ШАКИРОВ Заңды тұлғалардың
жеке деректері – киберкеңістікте құқықтық қорғаудың
арнайы объекті ретінде 42

Азаматтық және азаматтық-процестік құқық

Д.Б. РАЗИЕВА, Е.М. АЙТҚАЗИН, М.А. АМИРОВА
Қазақстан Республикасында медицина қызметкерлерінің
кәсіби жауапкершілігін сақтандыру..... 53

Э.Б. АБЛАЕВА, А.Р. ЕНСЕБАЕВА, А.Т. ИСМАГУЛОВА,
М.А. УТАНОВ, Қазақстанның өркениеті мен
сот өндірісінде істер мен дауларды реттеу (жетістіктер,
мәселелер, келешегі)..... 63

Д.Н. БЕКЕЖАНОВ, Ғ.Б. АХМЕТ, К.А. ДЖУМАБАЕВА
Климатты қорғау ұғымының теориялық және заңнамалық
аспектілері 77

Қылмыстық құқық және қылмыстық процесс

М.М. КУЛБАЕВА, А.Н. АХПАНОВ Халықаралық
стандарттар, тергеу сатысында сот бақылауының шетелдік
заңнамалық тәжірибесі 86

Б.М. ИМАШЕВ Маман мен сот сарапшысының
қызметінде қылмыстық сот ісін жүргізу қағидаттарын іске
асыру: проблемалар мен перспективалар. 2 бөлім. 97

К.Ә. БӘКІШЕВ, А.Х. ФЕТҚҰЛОВ Жарылыс қаупі бар
объектілерде қауіпсіздік қағидаларын бұзу: Қазақстан
Республикасы Қылмыстық кодексінің 281-бабындағы жаңа
редакцияның ерекшеліктері 108

Е.В. МИЦКАЯ Сыбайлас жемқорлыққа
қылмыстық-құқықтық құралдармен қарсы іс-қимыл..... 117

Ә.М. СЕРАЛИЕВА, Н.С. ДОСЫБЕКОВ Жедел-ізвестіру
қызметі қызметкерлерін психологиялық даярлаудың негізгі
бағыттары 128

Халықаралық құқық және салыстырмалы құқықтану

Р.Қ. СӘРПЕКОВ Мүгедек адамдардың құқықтарын қорғаудың халықаралық-құқықтық стандарттары: Қазақстанда және шет елдерде енгізудің кейбір аспектілері	137
Е.М. АБАЙДІЛДИНОВ, А.Н. ЕРҒАЛИМОВА Мүмкіндік шектеуі балалары бар жұмыскерлердің толық емес жұмыс күні туралы ХЕҰ-ның №175 Конвенциясы нормаларын Қазақстан заңнамасына имплементациялау	148
М.А. АХМАДИ, С. НАРТ (Измир, Түркия) ICSID Конвенциясына сәйкес инвестициялық дауларды төрелікте шешудің тәртібі (Инвестициялық дауларды шешудің халықаралық орталығы)	159
Д.Ө. БАЙТӨҚАЕВА, Ф. АХИЛЛЕС (Париж, Франция) Әуе және ғарыш кеңістігінің құқықтық режимін реттеу саласындағы халықаралық заң шығару тәжірибесі	168
Р.Р. ЧАХОР (Краков, Польша) Польша Республикасындағы ұлттық азшылықтардың мәртебесін құқықтық реттеу	176

Құқықтық мониторинг

С.И. КЛИМКИН, А.Ф. ҚАЗБАЕВА Қазақстан Республикасындағы медиацияны құқықтық реттеу.....	183
В.Т. КОНУСОВА Конституциялық мониторинг ұлттық құқықтық жүйені жасампаз дамыту құралы ретінде.....	193
К.Е. ИСМАҒҰЛОВ, Н.Н. ТУРЕЦКИЙ Арнаулы мемлекеттік органдар туралы заңнаманы жетілдірудің кейбір мәселелері	204
Е.Н. КАЛИАКПЕРОВА, Ж.Е. САДЫҚАНОВА «Қазақстан Республикасының халықаралық шарттары туралы» заңның тиімділігін талдау	213

Мемлекеттік тілдегі заңшығармашылық практикасынан

А.А. МЕДИНАЕВА Қазақ тіліндегі кейбір терминдердің мәселелеріне орай.....	222
---	-----

Жас ғалым мінбері

Э.М. МҰРАТОВА Мүгедектерді әлеуметтік қамсыздандыруды құқықтық реттеудің кейбір аспектілері	228
А.Б. САТАЕВА Англия мен Қазақстанның азаматтық процесінде дәлелдемелерді ашудың кейбір теориялық және құқықтық аспектілері туралы	234
Э.С. КУАНДЫҚОВА Қазақстан Республикасының агроөндірістік кешенін мемлекеттік басқару: құқықтық реттеудің мәселелері	243
М.К. РАКЫМБАЕВА Өзіне-өзі қол жұмсауға жеткізгені үшін қылмыстық жауаптылық туралы құқықтық нормаларды жетілдіру	253

«Жаршының» архивтегі беттері

Е.Т. БАЙМОЛДИНОВА PhD М.Х. Хасеновтің «О результатах анализа законодательства Республики Казахстан о государственных гарантиях равных возможностей мужчин и женщин» атты ғылыми жарияланымына қайта оралғанда	259
ЗҚАИ-ның ғылыми қызметі туралы ақпарат	264

Международное право и сравнительное правоведение

Р.К. САРПЕКОВ Международно-правовые стандарты защиты прав лиц с инвалидностью: некоторые аспекты внедрения в Казахстане и зарубежных странах	137
Е.М. АБАЙДЕЛЬДИНОВ, А.Н. ЕРГАЛИМОВА Имплементация норм Конвенции МОТ №175 о неполном рабочем времени для работников, имеющих детей с инвалидностью, в законодательство Казахстана	148
М.А. АХМАДИ, С. НАРТ (г. Измир, Турция) Арбитражная процедура решения инвестиционных споров в соответствии с конвенцией ICSID (Международный центр по разрешению инвестиционных споров)	159
Д.У. БАЙТУКАЕВА, Ф. АХИЛЛЕС (г. Париж, Франция) Международный законодательный опыт в сфере регулирования правового режима воздушного и космического пространства	168
Р.Р. ЧАХОП (г. Краков, Польша) Правовое регулирование статуса национальных меньшинств в Республике Польша	176

Правовой мониторинг

С.И. КЛИМКИН, А.Г. КАЗБАЕВА Правовое регулирование медиации в Республике Казахстан	183
В.Т. КОНУСОВА Конституционный мониторинг как инструмент созидательного развития национальной правовой системы.....	193
К.Е. ИСМАГУЛОВ, Н.Н. ТУРЕЦКИЙ Некоторые вопросы совершенствования законодательства о специальных государственных органах	204
Е.Н. КАЛИАКПЕРОВА, Ж.Е. САДЫКАНОВА Анализ эффективности закона «О международных договорах Республики Казахстан»	213

Из практики законотворчества на государственном языке

А.А. МЕДИНАЕВА К вопросам некоторых терминов на казахском языке	222
---	-----

Трибуна молодого ученого

Э.М. МУРАТОВА Некоторые аспекты правового регулирования социального обеспечения инвалидов	228
А.Б. САТАЕВА О некоторых теоретических и правовых аспектах раскрытия доказательств в гражданском процессе Англии и Казахстана	234
Э.С. КУАНДЫКОВА Государственное управление агропромышленным комплексом Республики Казахстан: проблемы правового регулирования	243
М.К. РАКЫМБАЕВА Совершенствование правовых норм об уголовной ответственности за доведение до самоубийства	253

Архивные страницы «Вестника»

Е.Т. БАЙМОЛДИНОВА Возвращаясь к научной публикации PhD М.Х. Хасенова «О результатах анализа законодательства Республики Казахстан о государственных гарантиях равных возможностей мужчин и женщин»	259
--	-----

Информация о научной деятельности ИЗПИ	267
---	------------

Bulletin of Institute of Legislation and Legal Information of the Republic of Kazakhstan

JARSHYSY

scientific and legal journal №2 (73)-2023

Founder and publisher:
RSE on the REM «Institute of Legislation and Legal information of the Republic of Kazakhstan»
Published since 2006
All journal materials are placed on the website
www.zqai.kz
Included in the list of publications of basic scientific results of dissertations on legal sciences (Order CCES MES RK №38 from 14.02.2022)

Editorial Council members

Sarpekov R.K. – c.j.s., Honored Worker of Kazakhstan (Astana, Kazakhstan) – (Chairman)
Abayeldinov E.M. – d.j.s. (Astana, Kazakhstan)
Abyzov R.M. – d.j.s. (Barnaul, Russian)
Belih V.S. – d.j.s. (Ekaterinburg, Russian)
Gubin E.P. – d.j.s. (Moscow, Russian)
Melnik R.S. – d.j.s. (Astana, Kazakhstan)
Moiseev A.A. – d.j.s. (Moscow, Russian)
Muromcev G.I. – d.j.s. (Moscow, Russian)
Rahmetov S.M. – d.j.s. (Astana, Kazakhstan)
Malinovskiy V.A. – d.j.s. (Astana, Kazakhstan)
Unzila Shapak – d.j.s. (Astana, Kazakhstan)

Chief Editor

Dyussenov Ye.A. – c.j.s.

Editorial Board members

Azer Aliyev – PhD (Kiel, Germany)
Bainiyazova Z.S. – c.j.s. (Saratov, Russian)
Dzhangarashev R.M. – LLM (Astana, Kazakhstan)
Ishekov K.A. – d.j.s. (Moscow, Russian)
Kaliev A.U. – (Astana, Kazakhstan)
Kazbayeva A.G. – c.j.s. (Astana, Kazakhstan)
Karzhaubaev S.S. – c.j.s. (Astana, Kazakhstan)
Kiyazova A.Zh. – LLM (Astana, Kazakhstan)
Kulzhabayeva Zh.O. – c.j.s. (Astana, Kazakhstan)
Murzashvili K.T. – (Astana, Kazakhstan)
Nurmaganbetov R.G. – PhD (Chelyabinsk, Russian)
Primashev N.M. – c.j.s. (Astana, Kazakhstan)
Rakhimberdin K.H. – d.j.s. (Ust-Kamenogorsk, Kazakhstan)
Salykova D.O. – (Astana, Kazakhstan)
Tegizbekova Zh.Ch. – c.j.s. (Bishkek, Kyrgyzstan)

Editor – **Koltubaeva G.B.**
Layout – **Ospanov M.T.**
Tel.: 8 (7172) 26-61-29

The certificate of registration of mass media №17761-G from 25.06.2019 from the Information Committee of the Ministry of Information and Communications of the Republic of Kazakhstan (Number and date of primary registration №6592-Zh.07.09.2005.)

Address: The Republic of Kazakhstan, 010000, Astana, Zhenis ave., 15A,
tel.: 8(7172)26-61-22

www.zqai.kz, e-mail: instzak-kz@mail.ru
institutzakonodatelstva@gmail.com

Editorial	11
Theory of State and law	
A.I. BIRMANOVA, D.K. RUSTEMBEKOVA, A.A. NUKUSHEVA Mechanism for the realization of basic cultural rights	13
Constitutional and Administrative Law	
E.S. MAISHEKINA, M.K. ABDRAKHMANOV, E.V. DUSHECHKINA Legal analysis of the formation and development of local self-government in the Republic of Kazakhstan	22
B.O. ALTYNBASSOV, A.R. BAYANBAYEVA (Bristol, UK) Impact of academic mobility on the development of local tourism: political and legal aspects.....	31
M.S. BISSALIYEV, K.N. SHAKIROV Personal data of legal entities as a potential special object of legal protection in cyberspace	42
Civil and Civil Procedure Law	
D.B. RAZIEVA, Y.M. AYTKAZIN, M.A. AMIROVA Professional liability insurance of medical workers in the Republic of Kazakhstan	53
E.B. ABLAEVA, A.R. ENSEBAYEVA, A.T. ISMAGULOVA, M.A. UTANOV Settlement of cases and disputes in civil law and proceedings in Kazakhstan (achievements, problems and prospects)	63
D.N. BEKEZHANOV, G.B. AKHMET, K.A. JUMABAYEVA Theoretical and legislative aspects of the concept of climate protection	77
Criminal law and Criminal procedure	
M.M. KULBAEVA, A.N. AHPANOV International standards, foreign legislative experience of judicial control in the investigation stage	86
B.M. IMASHEV Implementation of the principles of criminal justice in the activities of a specialist and a forensic expert: problems and prospects. Part 2	97
7K.A. BAKISHEV, A. KH. FETKULOV Violation of safety rules at explosive objects: features of the new edition of art. 281 of the Criminal code of the Republic of Kazakhstan	108
E.V. MITSKAYA Countering corruption by criminal law means	117
A.M. SERALIYEVA, N.S. DOSSYBEKOV The main directions of psychological training of employees of the operational and investigative activities	128

International law and Comparative law

R.K. SARPEKOV International legal standards for the protection of the rights of persons with disabilities: some aspects of implementation in Kazakhstan and foreign countries137

Y.M. ABAIDELDINOV, A.N. YERGALIMOVA Implementation of the norms of ILO convention no.175 on part-time work for workers with children with disabilities into the legislation of Kazakhstan148

M.A. AKHMADI, S. NART (Izmir, Turkey) Arbitration procedure for resolving investment disputes in accordance with the ICSID convention (the International centre for settlement of investment disputes)159

D.U. BAITUKAYEVA, PH. ACHILLEAS (Paris, France) International legislative experience in the sphere of regulation of airspace and outer space legal regime168

R.R. CZACHOR (Poland, Krakow) The legal status of national minorities in the Republic of Poland 176

Legal monitoring

S.I. KLIMKIN, A.G. KAZBAYEVA Legal regulation of mediation in the Republic of Kazakhstan183

V.T. KONUSOVA Constitutional monitoring as a tool for constructive development of the national legal system193

K.E. ISMAGULOV, N.N. TURETSKIY Some issues of improving the legislation on special state bodies204

E.N. KALIAKPEROVA, ZH.Y. SADYKANOVA Analysis of the effectiveness of the law «On international treaties of the Republic of Kazakhstan»213

From the lawmaking practice in the official language

A.A. MEDINAYEVA To the questions of some terms in the kazakh language.....222

Young researchers' tribune

E.M. MURATOVA Some aspects of the legal regulation of social security for the disabled228

A.B. SATAYEVA On some theoretical and legal aspects of disclosure of documents in civil proceedings in England and Kazakhstan234

E.S. KUANDYKOVA State administration of the agro-industrial complex of the Republic of Kazakhstan: problems of legal regulation243

M.K. RAKYMBAEVA Improvement of legal norms on criminal liability for incitement to suicide253

The archive pages of the «Bulletin»

Y.T. BAIMOLDINOVA Returning to the scientific article by PhD M.KH. Khassenov «On the results of the analysis of legislation of the Republic of Kazakhstan on state guarantees of equal rights and equal opportunities of men and women».....259

Information about the scientific activities of ILLI RK.....264

МҮГЕДЕКТЕРДІ ӘЛЕУМЕТТІК ҚАМСЫЗДАНДЫРУДЫ ҚҰҚЫҚТЫҚ РЕТТЕУДІҢ КЕЙБІР АСПЕКТІЛЕРІ

Эльмира Мұратқызы Мұратова

М.С. Нарикбаев атындағы КАЗГЮУ университетінің DBA докторанты, Қазақстан Республикасы, Астана қ., e-mail: elmira.muratova.83@inbox.ru

Аннотация. Мүгедектерді әлеуметтік қорғау ұлттық заңнамада толыққанды көрініс тапқан Қазақстан Республикасының ішкі саясатының бөлігі болып табылады. Мемлекет тарапынан азаматтардың осы санатына мұқият назар аудару қажеттілігі олардың санының көптігіне, қоғамға, еңбекке және өзіне-өзі қызмет етуге толыққанды қатысу мүмкіндіктерінің объективті шектелуіне тең дәрежеде байланысты. Автор азаматтардың осы санатына қатысты мемлекеттік саясатты қалыптастырудың негізгі қағида-даттарын анықтайды. Қазақстан Республикасының Мүгедектердің құқықтары туралы конвенцияны ратификациялауы мүгедектердің әлеуметтік - экономикалық және өзге де құқықтарын қорғау мен дамыту кепілдіктерін толық қамтамасыз етуге мүмкіндік береді. Осы конвенцияның қабылдануы мүгедек адамдарды әлеуметтік-экономикалық қорғау саласындағы заңнамалық және тәжірибелік бағдарланған қызметін одан әрі жетілдіру үшін негіз болды. Автор мақалада мүгедектігі бар адамдарды әлеуметтік қорғаудың қазіргі заманғы жүйесін нормативтік және құқықтық қамтамасыз етуге талдау жүргізді және оның мүгедектердің құқықтары туралы халықаралық конвенциямен кейбір қайшылықтары келтірілді. Автор мүгедектігі бар адамдарды әлеуметтік қамсыздандыру мәселелерін реттейтін нормативтік- құқықтық актілердегі олқылықтар мен қайшылықтарға назар аударды. Олқылықтар мүгедектігі бар адамдардың жеке ұтқырлығы, дәрі-дәрмекпен қамтамасыз ету, санаторий-курорттық емдеу және техникалық жарақтандыру мәселелеріне қатысты. Талдау және зерттеу нәтижелері бойынша автор «Қазақстан Республикасындағы мүгедектерді әлеуметтік қорғау туралы» ҚР Заңына, «Халық денсаулығы және денсаулық сақтау жүйесі туралы» ҚР Кодексіне және «Мүгедектерді оңалтудың кейбір мәселелері туралы» ҚР Денсаулық сақтау және әлеуметтік даму министрінің бұйрығына өзгерістер мен толықтырулар енгізуді ұсынады.

Түйінді сөздер: мүгедектер, дәрі-дәрмекпен қамтамасыз ету, мүгедектердің құқықтары, оңалту, әлеуметтік қорғау.

НЕКОТОРЫЕ АСПЕКТЫ ПРАВОВОГО РЕГУЛИРОВАНИЯ СОЦИАЛЬНОГО ОБЕСПЕЧЕНИЯ ИНВАЛИДОВ

Муратова Эльмира Муратовна

*Докторант DBA университета КазГЮУ им.М.С.Нарикбаева
Республика Казахстан, г. Астана, e-mail: elmira.muratova.83@inbox.ru*

Аннотация. Социальная защита инвалидов является частью внутренней политики Республики Казахстан, нашедшая полноценное отражение в национальном законодательстве. Необходимость пристального внимания к данной категории граждан со стороны государства в равной мере обусловлена их высокой численностью, объективной ограниченностью их возможностей к полноценному участию в жизни общества, к труду и к самообслуживанию. Автор определяет основные принципы формирования государственной политики в отношении данной категории граждан. Ратификация Республикой Казахстан Конвенции о правах инвалидов позволяет полноценно обеспечивать гарантии защиты и

развития социально-экономических и иных прав инвалидов. Принятие данной Конвенции послужило основой для дальнейшего совершенствования законотворческой и практикоориентированной деятельности в сфере социально-экономической защиты лиц с инвалидностью. Автором в статье проведен анализ нормативного и правового обеспечения современной системы социальной защиты лиц с инвалидностью и приводятся некоторые ее противоречия с Международной конвенцией о правах инвалидов. Автором акцентировано внимание на пробелах и противоречиях, имеющихся в нормативных правовых актах, регламентирующих вопросы социального обеспечения лиц с инвалидностью. Пробелы касаются вопросов индивидуальной мобильности лиц с инвалидностью, лекарственного обеспечения, санаторно-курортного лечения и технического оснащения. По результатам анализа и исследования автором предлагается внести изменения и дополнения в Закон РК «О социальной защите инвалидов в Республике Казахстан», Кодекс РК «О здоровье народа и системе здравоохранения» и Приказ Министра здравоохранения и социального развития РК «О некоторых вопросах реабилитации инвалидов».

Ключевые слова: инвалиды, лекарственное обеспечение, права инвалидов, реабилитация, социальная защита.

SOME ASPECTS OF THE LEGAL REGULATION OF SOCIAL SECURITY FOR THE DISABLED

Muratova Elmira Muratovna

University DBA doctoral student KazGYU named after M.S. Narikbaev,
Republic of Kazakhstan, Astana, e-mail: elmira.muratova.83@inbox.ru

Abstract. Social protection of persons with disabilities is part of the internal policy of the Republic of Kazakhstan, which is fully reflected in national legislation. The need for close attention to this category of citizens on the part of the state is equally due to their high number, objective limitations of their opportunities for full participation in the life of society, to work and to self-service. The author defines the basic principles of the formation of state policy in relation to this category of citizens. The ratification by the Republic of Kazakhstan of the Convention on the Rights of Persons with Disabilities makes it possible to fully guarantee the protection and development of socio-economic and other rights of persons with disabilities. The adoption of this Convention served as a basis for further improvement of legislative and practice-oriented activities in the field of socio-economic protection of persons with disabilities. The author analyzes the normative and legal support of the modern system of social protection of persons with disabilities and provides some of its contradictions with the International Convention on the Rights of Persons with Disabilities. The author focuses on the gaps and contradictions existing in the normative legal acts regulating the issues of social security of persons with disabilities. The gaps relate to the issues of individual mobility of persons with disabilities, drug provision, sanatorium treatment and technical equipment. Based on the results of the analysis and research, the author proposes to make amendments and additions to the Law of the Republic of Kazakhstan «On Social Protection of disabled people in the Republic of Kazakhstan», the Code of the Republic of Kazakhstan «On the health of the people and the health system» and the Order of the Minister of Health and Social Development of the Republic of Kazakhstan «On some issues of rehabilitation of disabled people».

Keywords: disabled people, drug provision, rights of disabled people, rehabilitation, social protection.

DOI: 10.52026/2788-5291_2023_73_2_228

Кіріспе

Өткен онжылдықтарда Қазақстан мемле-

кеті өмірінің барлық жақтарына, халықтың тыныс-тіршілігі әсер еткен үлкен өзгерістер

кезеңімен мәңгі қалады. Мемлекеттің саясаты көптеген әлеуметтік топтарға, соның ішінде мүгедектерге қатысты өзгерді.

Мүгедектерді әлеуметтік қорғау-бұл ұлттық заңнамада толық көрініс тапқан Қазақстан Республикасының ішкі саясатының бір бөлігі. Мүгедектерді әлеуметтік қорғауды құқықтық реттеу субъектілері құқықтық актілердің мүгедектер субъектілері болып табылатын қоғамдық қатынастарға әсерін білдіреді. [1, 209-б.] 2022 жылғы 1 қаңтардағы жағдай бойынша мүгедектігі бар адамдардың жалпы саны 700 мыңға жуық адамды құрады, оның ішінде 18 жасқа дейінгі балалар – 98,3 мың ауру салдарынан жалпы мүгедектік құрылымында 18% - психикалық бұзылулар, 15% - қан айналымы жүйесінің аурулары және 12% - барлық жерлердегі жаракаттар.¹

Зерттеу материалдары мен әдістері

Мақала жазу кезінде мүгедек адамдарды әлеуметтік қамсыздандыруға қатысты ұлттық және шетелдік заңнама, халықаралық-құқықтық актілер зерделенді. Зерттеу барысында салыстырмалы-құқықтық әдіс, құқықтық нормаларды түсіндіру әдісі, логикалық және жүйелік әдістер қолданылды.

Талқылау

Шетелдік ғылымда мүгедектердің құқықтары ХХ ғасырдың 50-ші жылдарының соңынан бастап белсенді түрде зерттелуде, бұл қазіргі уақытта оларды зерттеу бойынша бірқатар ғылыми орталықтарды бөлуге мүмкіндік береді: Беркли және Корнелл университеттері (АҚШ), Лунд (Швеция), Лидс (Ұлыбритания) және т.б. дегенмен, шетелдік зерттеулердің көпшілігі мүгедектік саласындағы ұлттық саясат пен заңнаманы зерттеуге бағытталған. Халықаралық құқықтық зерттеулер әдетте мүгедектер құқығының жекелеген аспектілерін ғана қарастырады, [2, 1360-6] кешенді зерттеулер енді ғана пайда бола бастады.² Алайда қазақстандық заң ғылымында мүгедектердің құқықтары әсіресе еңбек құқығымен қарастырылады және әлеуметтік қамсыздандыру құқығымен, мүгедектердің құқықтары мен оларды халықаралық реттеудің жекелеген мәселелері адам құқықтары мен конститу-

циялық құқық жөніндегі зерттеулерде қозғалады.

Соңғы жиырма жыл ішінде халықаралық ұйымдар тарапынан мүгедектердің мәселелеріне ерекше қызығушылық байқалып отыр. 1981 жыл Халықаралық мүгедектер жылы деп жарияланды. Оның қорытындыларының бірі 1982 жылғы 3 желтоқсанда БҰҰ Бас Ассамблеясы қабылдаған мүгедектерге қатысты дүниежүзілік іс-қимыл бағдарламасы болды. 1983 жылдан 1992 жылға дейінгі кезең Біріккен Ұлттар Ұйымының мүгедектерінің онжылдығы ретінде тарихқа енді [3, 21-б].

Азаматтардың осы санатына мемлекет тарапынан жіті назар аудару қажеттілігі тең дәрежеде олардың жоғары санына, олардың қоғам өміріне, еңбекке, өзіне-өзі қызмет көрсетуге толыққанды қатысуына мүмкіндіктерінің объективті шектелуіне негізделген. Соңғы жылдардағы әлеуметтік реформалар осы саланы құқықтық реттеуге елеулі түзетулер енгізді, жаңа бағыттар, басымдықтар мен мақсаттар қалыптастырды. Нәтижесінде әлеуметтік қорғаудың жаңа түрлері пайда болды, мемлекеттік органдардың басқа жүйесі қалыптасты, ол бұрын осы салада жұмыс істегеннен айтарлықтай ерекшеленді.

Мүгедек адамдардың құқықтары мен заңды мүдделерін қамтамасыз ету үшін Қазақстанда әлеуметтік қорғаудың көпдеңгейлі жүйесі жұмыс істейді, оған мыналар кіреді:

1) әлеуметтік жәрдемақылар мен төлемдер түрінде мемлекеттік көмекке және қолдауға;

2) организмнің жоғалтқан функцияларын өтеу, техникалық көмекші құралдармен қамтамасыз ету жолымен және әлеуметтену деңгейін арттыру мақсатында әлеуметтік оңалту, мүгедек адамдар жеке көмекшінің және ымдау тілі маманының қызметтерімен қамтылады.

Оңалтудың техникалық компенсаторлық құралдарының тізбесі қазіргі заманғы сурдо-техникалық және тифлотехникалық құралдарды (есту қабілеті бұзылған адамдарға арналған веб-камерасы бар ноутбуктер, сөйлеу синтезі бар экрандық қол жеткізу бағдарламасымен қамтамасыз етілген ноутбуктер, көру қабілеті бұзылған адамдарға арналған дыбыстық хабарламасы және диктофоны

¹ Информационный портал «Социальная защита лиц с инвалидностью» // <https://inva.gov.kz/ru/highcharts> (10.01.2023).

² Study on challenges and good practices in the implementation of the UN Convention on the Rights of Persons with Disabilities. European Foundation Centre. Brussels, October 2010 // <http://www.study-uncrpd.eu/en/documents/report/> (20.01.2023).

бар мобильді телефондар және т.б.) қоса алғанда, 55 атау түрінен тұрады³.

Мүгедектігі бар адамдарды әлеуметтік қорғау жүйесі бағыттарының бірі арнаулы әлеуметтік қызмет көрсету болып табылады.

Мүгедек адамдардың проблемаларын ұлттық деңгейде тиімді шешу үшін Қазақстан Республикасының Үкіметі 2005 жылы мүгедектерді әлеуметтік қорғау саласындағы үйлестіру кеңесін құрды.

Мүгедектердің құқықтары туралы конвенцияны ратификациялау мүгедек адамдардың әлеуметтік және экономикалық құқықтарын қамтамасыз етудің, қорғаудың және дамытудың қосымша кепілдіктерін жасады, сондай-ақ мүгедек адамдарды әлеуметтік қорғау саласындағы құқықтық реттеу мен практикалық қызметті одан әрі жетілдіру үшін бағдар болды⁴.

Қазақстан Республикасында мүгедектерді әлеуметтік қорғау ҚР Конституциясымен, «Қазақстан Республикасында мүгедектерді әлеуметтік қорғау туралы» ҚР заңымен реттеледі, ол Қазақстан Республикасында мүгедектерді әлеуметтік қорғау саласындағы қоғамдық қатынастарды реттейді және мүгедектерді әлеуметтік қорғауды қамтамасыз етудің, олардың тыныс-тіршілігі мен қоғамға кірігуі үшін тең мүмкіндіктер жасаудың құқықтық, экономикалық және ұйымдастырушылық жағдайларын айқындайды. Қазақстан Республикасының өзге де нормативтік құқықтық актілерімен реттеледі⁵.

Көріп отырғанымыздай, мемлекет мүгедектерді әлеуметтік қамсыздандыру бойынша үлкен жұмыс жүргізуде. Бірақ мен мүгедектерді әлеуметтік қамсыздандыру мәселелерін реттейтін заңнамадағы олқылықтар назар аударғым келеді.

Нәтижелері

1. Жеке ұтқырлық

Мүгедектердің құқықтары туралы Конвенцияның 20-бабында жеке ұтқырлық туралы айтылады, бұл ретте мемлекеттер жеке ұтқырлықты мүгедектер таңдап алатын тәсілмен қамтамасыз ету үшін барлық

іс-әрекеттерді қабылдауға тиіс екендігі атап көрсетіледі.

Баяндалғанды ескере отырып, оңалтудың техникалық құралдары ретінде («Қазақстан Республикасында мүгедектерді әлеуметтік қорғау туралы» ҚР Заңының 1-бабында көрсетілген)⁶ автокөлік құралдары мен оларға қосымша бейімдемелерді (автокөлік құралдарына арналған қолмен басқаруды қоса алғанда) көрсету қажет.

2. Дәрі-дәрмекпен қамтамасыз ету

Тиісті дәрі-дәрмекпен қамтамасыз ету – медициналық көмектің құрамдас бөлігі, денсаулық сақтаудың стратегиялық мақсаттарына қол жеткізудің-мемлекет пен қоғамның басты құндылығы ретінде ұлттың денсаулығын сақтау мен нығайтудың өмірлік маңызды факторы [4, 17 б.]. Әлемнің көптеген елдерінде Мүгедектердің құқықтары туралы Конвенцияның қолданысқа енгізілуіне байланысты дәрілік препараттарды өндірушілерді қаптамаға бедер, Брайль бедерлі-нүктелі қарпімен жазулар жазуға міндеттейтін заңнамаға түзетулер қабылданды.

ҚР «Халық денсаулығы және денсаулық сақтау жүйесі туралы» Кодексінің 242-бабында мұндай норма жоқ⁷, бұл мүгедектердің, көбінесе көру қабілеті бойынша, уақытылы медициналық көмек алу құқығын іске асыруына кедергі келтіреді. Мұндай өзгерістер енгізілуі керек. Ресейлік ғалымдар да осындай пікірде [5].

3. Санаторий-курорттық емдеу

Мүгедектер мен мүгедек балаларға санаторий-курорттық емделу жолдамаларын Қазақстан Республикасының Мемлекеттік сатып алу туралы заңнамасына сәйкес мемлекеттік бюджет қаражаты есебінен облыстардың жұмыспен қамтуды үйлестіру және әлеуметтік бағдарламалар басқармалары, Астана, Алматы, Шымкент қалаларының жұмыспен қамту, еңбек және әлеуметтік қорғау басқармалары сатып алады. Барлық жағдайларда жұлын аурулары мамандандырылған санаторийлерге жіберілмейді, сондықтан науқастар қажетті ем алмайды. Бүгінгі таңда Қазақстанда тірек-қимыл жүйесі бұзылған ересек мүгедектерге арналған ма-

3 Мүгедектерді әлеуметтік қорғау// <https://www.gov.kz/memleket/entities/enbek/activities/189?lang=ru> (07.08.2022).

4 Мүгедектердің құқықтары туралы Конвенцияны Біріккен Ұлттар Ұйымының Бас Ассамблеясы 2006 жылғы 13 желтоқсанда қабылдады// [https://inva.gov.kz/ru/convention\(07.08.2022\)](https://inva.gov.kz/ru/convention(07.08.2022)).

5 «Қазақстан Республикасында мүгедектігі бар адамдарды әлеуметтік қорғау туралы» ҚР 2005 жылғы 13 сәуірдегі Заңы / «Әділет» Қазақстан Республикасы нормативтік құқықтық актілерінің ақпараттық-құқықтық жүйесі // <https://adilet.zan.kz/kaz/docs/V1500010370> (06.08.2022).

6 Сол жерде.

7 «Халық денсаулығы және денсаулық сақтау жүйесі туралы» Қазақстан Республикасының 2020 жылғы 7 шілдедегі № 360-VI Кодексі / «Әділет» Қазақстан Республикасы нормативтік құқықтық актілерінің ақпараттық-құқықтық жүйесі // <https://adilet.zan.kz/kaz/docs/V1500010370> (07.08.2022).

мандандырылған санаторий жоқ.

Сонымен бірге, «Қазақстан Республикасында мүгедектерді әлеуметтік қорғау туралы» ҚР Заңының 14-бабында Қазақстан Республикасында мүгедектердің Қазақстан Республикасының Конституциясында, Қазақстан Республикасының басқа да заңнамалық актілерінде бекітілген әлеуметтік-экономикалық және жеке құқықтары мен бостандықтарына, оның ішінде мүгедектерге: әлеуметтік қорғауға, оның ішінде оңалтуға, қоғамға кірігуге; әлеуметтік инфрақұрылым объектілеріне қол жеткізуді қамтамасыз ету; Қазақстан Республикасының заңнамасында айқындалатын тәртіппен тегін медициналық көмектің кепілдік беру және т.б.

Осыған байланысты Қазақстан Республикасы Денсаулық сақтау және әлеуметтік даму министрінің «Мүгедектерді оңалтудың кейбір мәселелері туралы» бұйрығында⁸ жұлын ауруларына арналған санаторий-курорттық жолдамалардың мамандандырылған санаторийлерге берілетіні туралы норманы көздеу ұсынылады.

4. Мүгедектер арбасын пайдалану

Келесі мәселе мүгедектер арбасын пайдаланудың кепілдік мерзіміне қатысты. Арбадағы өндірушінің кепілдік мерзімі-5 жыл. «Мүгедектерді оңалтудың кейбір мәселелері туралы» бұйрыққа 3-қосымшаға сәйкес бөлмелік кресло-арбалар мүгедектерге 7 жыл пайдалану мерзіміне, серуендеу арбалары-4 жыл мерзімге беріледі⁹. Біздің жолдар мүгедектердің мүгедектер арбасында жүруіне бейімделмегенін ескере отырып, мемлекет

беретін арбалар қозғалуды қиындатады, бейімделмеген, яғни олар салмаққа да, бойға да арналмаған, олар стандартты.

Осыған байланысты, жабық кресло-арбаларды пайдалану мерзімін 5 жылға дейін, ал серуендеу мерзімін 3 жылға дейін азайту ұсынылады.

Қорытынды

1. Оңалтудың техникалық құралдары ретінде автокөлік құралдары мен оларға қосымша бейімдемелерді (автокөлік құралдарына арналған колмен басқаруды қоса алғанда) көрсету қажет.

2. ҚР «Халық денсаулығы және денсаулық сақтау жүйесі туралы» Кодексінің 242-бабына дәрілік препараттарды өндірушілерді қаптамаға бедер, Брайль бедерлі-нүктелі қарпімен жазулар жазуға міндетті норма енгізу қажет.

3. Қазақстан Республикасы Денсаулық сақтау және әлеуметтік даму министрінің «Мүгедектерді оңалтудың кейбір мәселелері туралы» бұйрығында жұлын ауруларына арналған санаторий-курорттық жолдамалардың мамандандырылған санаторийлерге берілетіні туралы норманы көздеу қажет.

4. Жабық кресло-арбаларды пайдалану мерзімін 5 жылға дейін, ал серуендеу мерзімін 3 жылға дейін азайту ұсынылады.

Жоғарыда баяндалғанды ескере отырып, мемлекет тарапынан жоғарыда көрсетілген шараларды іске асыру мүгедектердің әлеуметтік қамсыздандыру саласындағы құқықтарын одан әрі іске асыруға ықпал етеді деп санаймыз.

ӘДЕБИЕТТЕР

1. Алексеев С.С. *Теория права*. - М.: Издательство «БЕК», 1995. – 310 с.
2. Waterstone, Michael and Stein, Michael Ashley. *Disability Pejorative: Review Essay // Northwestern University Law Review*. Vol. 102. No 3. P.1351-1378; Yeo R., Moore K. *Including Disabled People in Poverty Reduction Work: Nothing About Us, Without Us // World Development*. Vol. 31. No. 3. 2003. P.572.
3. Антипова В.Н. *Правовое регулирование социальной защиты инвалидов в Российской Федерации // Дисс... ВАК РФ канд.юрид.наук: 12.00.05– М, 2020. – 214 с.*
4. Бессарабов В.Г., Ашиткова Т.В. *Обеспечение законности в сфере здравоохранения мерами прокурорского надзора // Законность*. - 2014. - № 3. – С. 13-24.
5. Смолин О.Н. *Конвенция ООН «О правах инвалидов»: риски и надежды (по матери-*

⁸ «Мүгедектерді оңалтудың кейбір мәселелері туралы» Қазақстан Республикасы Денсаулық сақтау және әлеуметтік даму министрінің 2015 жылғы 22 қаңтардағы № 26 бұйрығы. Қазақстан Республикасының Әділет министрлігінде 2015 жылы 3 наурызда № 10370 тіркелді / «Әділет» Қазақстан Республикасы нормативтік құқықтық актілерінің ақпараттық-құқықтық жүйесі // <https://adilet.zan.kz/kaz/docs/V1500010370> (08.08.2022).

⁹ «Мүгедектерді оңалтудың кейбір мәселелері туралы» Қазақстан Республикасы Денсаулық сақтау және әлеуметтік даму министрінің 2015 жылғы 22 қаңтардағы № 26 бұйрығы. Қазақстан Республикасының Әділет министрлігінде 2015 жылы 3 наурызда № 10370 тіркелді / «Әділет» Қазақстан Республикасы нормативтік құқықтық актілерінің ақпараттық-құқықтық жүйесі // <https://adilet.zan.kz/kaz/docs/V1500010370> (08.08.2022).

алам Доклада на круглом столе «Конвенция ООН о правах инвалидов и российское законодательство: что делать?». - М.: Государственная Дума ФС РФ, 2012) // <http://www.smolin.ru/read/Konvencia/pdf/Konvencia.pdf>. (10.08.2022).

REFERENCES

1. Alekseev S.S. *Teoriya prava*. - M.: Izdatel'stvo «BEK», 1995. – 310 s.
2. Waterstone, Michael and Stein, Michael Ashley. *Disability Pejudice: Review Essay* // *Northwestern University Law Review*. Vol. 102. No 3. P.1351-1378; Yeo R., Moore K. *Including Disabled People in Poverty Reduction Work: Nothing About Us, Without Us* // *World Development*. Vol. 31. No. 3. 2003. P.572.
3. Antip'eva V.N. *Pravovoeregulirovaniye social'noj zashchity invalidov v Rossijskoj Federacii* // *Dissertaciya VAK RF kand.yurid.Nauk: 12.00.05*. – M, 2020. – 214s.
4. Bessarabov V.G., Ashitkova T.V. *Obespecheniye zakonnosti v sfere zdravoohraneniya meram iprokurorskogo nadzora* // *Zakonnost'*. -2014. № 3. – S. 13-24.
5. Smolin O.N. *Konvenciya OON «O pravah invalidov»: riski i nadezhdy (pomaterialam Doklada na kruglom stole «Konvenciya OON o pravah invalidov i rossijsko zakonodatel'stvo: chtodelat'?)»*. M.: Gosudarstvennaya Duma FS RF, 2012) // <http://www.smolin.ru/read/Konvencia/pdf/Konvencia.pdf>. (10.08.2022).

